

Auden en de duivel

Piet van Die

De Engelse dichter W.H. Auden (1907 – 1973) schreef in *Modern Canterbury Pilgrims* (1956) over zijn terugkeer in de moederschoot van de Anglicaanse Kerk. Hij somde een aantal gebeurtenissen op die bij deze terugkeer van belang waren geweest: een ervaring tijdens de Spaanse burgeroorlog, de ontmoeting met iemand die grote indruk op hem heeft gemaakt, het lezen van Kierkegaard. Maar het gaat mij om de laatste en doorslaggevende gebeurtenis die Auden in zijn terugblik beschreef. Daarom hier een vertaling van die beschrijving:

En toen werd ik als door de voorzienigheid – want de beroepsziekte van dichters is frivoliteit – gedwongen om persoonlijk te weten wat het is om je een prooi te voelen van demonische machten, zowel in de Griekse als de christelijke betekenis, beroofd van zelfcontrole en zelfrespect, je gedragend als een slecht acteur in een toneelstuk van Strindberg.

Auden liet het verder bij deze cryptische omschrijving. Kennelijk wilde hij er meer niet over kwijt. Maar biografen weten te vertellen dat Auden verhuuld sprak over een ingrijpend voorval in juni 1941. Auden (hij was homo) had een relatie met Chester Kallman. Maar deze relatie kwam op scherp te staan toen Kallman zijn geliefde vertelde dat hij een andere minnaar had. Er ontstond een hevige ruzie. Kallman trok zich vervolgens terug in de slaapkamer en viel in slaap. Maar plotseling werd hij wakker met handen om zijn keel: de handen van Auden die probeerde zijn geliefde te wurgen!

Kallman wist zich na een heftige worsteling gelukkig te bevrijden. Maar voor beiden zou deze gebeurtenis diepe sporen in hun leven trekken. Al bleven zij levenslang partners, nooit meer zouden ze een seksuele relatie met elkaar hebben. En Auden zelf was verbijsterd over deze gebeurtenis, vooral omdat hij zich er niets van kon herinneren! Hij ervoer haar dan ook als een tijdelijke bezetting door de duivel zelf. En deze ervaring werd dus de definitieve zet richting de kerk.

Opmerkelijk: de duivel die een dichter de kerk injaagt! Trouwens, dat een dichter daar als dichter niet minder van hoeft te worden, bewijst het oeuvre van Auden wel. Volgend jaar is zijn 100-ste geboortedag en dan zal zijn werk ook in Nederland alsnog integraal in vertaling worden uitgegeven. Aan een dergelijk ambitieus project zou een uitgever niet beginnen als het werk van de dichter aan zeggingskracht heeft ingeboet. Maar terug naar mijn punt: opmerkelijk blijft het wel - de duivel die een dichter de kerk injaagt. Meestal is het andersom!

Charles Osborne – een van Audens biografen – heeft er wel een verklaring voor. Uit angst voor de onbeheersbare krachten waarvan hij kennelijk een speelbal kon worden, zocht Auden zijn toevlucht tot het geruststellende ritueel van de liturgie. Hij vond er houvast in. Zo kon hij het met zichzelf en de chaotische diepten die er in hem huisden uithouden. De vergelijking met Gerard Reve dringt zich op. Net als Reve bleef ook Auden de rest van zijn leven een trouw kerkganger.

Zijn er, behalve in het leven, ook in het werk van Auden sporen van deze ingrijpende gebeurtenis in juni 1941 te vinden? Niet veel. Kort daarna schreef hij een gedicht getiteld *Though determined nature can*, waarin de duivel onder verschillende namen wordt genoemd: *the Accuser, Legion, Devil*. Het gedicht

gaat over verlangen dat altijd zijn prijs heeft. Het eindigt met de volgende strofen:

Though we cannot follow how
Evil miracles are done
Through the medium of a kiss,
Aphrodite's garden is
    A haunted region;
For the very signs whereby
Lovers register their vow,
    With a look, with a sigh,
Summon to their meetings One
    Whose name is Legion.

We, my darling, for our sins
Suffer in each other's woe,
Read in injured eyes and hands
How we broke divine commands
    And served the Devil.
Who is passionate enough
When the punishment begins?
    O my love, O my love,
In the night of fire and snow
    Save me from evil.

Dit gedicht toont de sporen van 'The Crisis' zoals Auden het dramatische voorval uit 1941 ging noemen.

Ook in andere gedichten komt de duivel ter sprake. Bijvoorbeeld in een gedicht over de kerkhervormer Maarten Luther. Van Luther is het verhaal bekend dat hij de duivel op een dag in de hoek van zijn werkkamer zag zitten en hem een inktpot naar zijn kop smeed. Auden moet zich met hem verwant hebben gevoeld. Over Luther schreef Auden dan ook (het is de eerste strofe van het gedicht *Luther*):

With conscience cocked to listen for the thunder,
He saw the Devil busy in the wind,
Over the chiming steeples and then under
The doors of nuns and doctors who had sinned.

Je zou zeggen: dit gedicht zal ontstaan zijn omdat Auden zich na 1941 met Luther kon identificeren. Maar bij nader inzien dan niet op grond van de gebeurtenissen in 1941, want het gedicht over Luther werd al eerder geschreven, namelijk in 1940. Toen zat de duivel kennelijk al, om zo te zeggen, in zijn poëtisch idioom.

Song of the Devil werd wel later geschreven (1963), maar hier heeft de duivel niets meer te maken met 'The Crisis'. In dit gedicht komt de duivel zelf aan het woord, en prijst een onverschillige en egoïstische levenshouding aan: 'Aren't you the Chairman of Ego, Inc.?' – 'Je bent immers de directeur van de BV Ego?' De laatste strofe van het gedicht:

So let each while you may think you're more O.K.,
More yourself than anyone else,
Till you find that you're hooked, your goose is cooked,
And you're only a cipher of Hell's.
    Believe while you can that I'm proud of you,

Enjoy your dream:
I'm so bored with the whole fucking crowd of you
I could *scream!*

'Crowd' is een belangrijk woord in dit verband. Het is nu definitief niet meer Auden's eigen levensverhaal dat in het spreken over de duivel te herkennen is; de duivel wordt nu belichaamd in de gezichtsloze massa van meelopers. Zoals in de menigte die toekeek toen Christus gekruisigd werd. In zijn indrukwekkende cyclus over die Goede Vrijdag, *Horae Canonicae*, toont Auden die menigte als de massa die 'the Prince of this world' aanbidt.

Tot zover Auden en de duivel. Over poëzie en de duivel – mocht u het na deze lange inleiding nog niet begrepen hebben: daarover gaat dit nummer van Krakatau. En dat naar aanleiding van het feit dat Rotterdam dit jaar 666 jaar stadsrechten heeft. 666 – dat is in het bijbelboek Openbaring het getal van de duivel. Dus dacht de redactie van Krakatau: een mooie aanleiding om de relatie tussen poëzie en de duivel te onderzoeken. Daar ben ik in dit inleidend artikel dus zelf maar mee begonnen.

Er is een tijd geweest dat de duivel een prominente rol had in de literatuur. Denk alleen maar aan Goethes *Faust*, Vondels *Lucifer* of aan Miltons *Paradise Lost*. Vooral in dat laatste werk werden de duivel en zijn trawanten met overvloedige en huiveringwekkende verbeeldingskracht beschreven. Maar dat was in de tijd dat Europa nog doortrokken was van het christendom. Daarna is het toch wat stiller geworden rond de Vorst der Duisternis. De Rolling Stones zongen in de 60-er jaren van de vorige eeuw dan nog wel *Sympathy for the Devil*. Maar dat werd door velen in Nederland verstaan als 'sympathie vóór de duivel' terwijl het veeleer de betekenis lijkt te hebben van 'medeleven mét de duivel'. Medeleven, omdat hij niet meer herkend wordt:

Please to meet you
Hope you guess my name
But what is puzzling you
Is the nature of my game

Auden meende zowel naam als aard van het spel te kennen. Of dat ook bij anderen zo is, lezen we in dit nummer. Een vooruitblik:

- Jan Oudenaarden onderzoekt of de naam Rotterdam verbonden is met het kwade of de duivel
- Fred Keesen gaat in op het getal 666 en de betekenis daarvan
- Rabbijn Evers schrijft vanuit het jodendom over de eindtijdverwachting.
- Peter van de Peppel schrijft over goed en kwaad in bijbel en literatuur
- Abdulwahid van Bommel bespreekt het dichterlijke van de islamitische eindtijd
- En dan natuurlijk de gedichten: van Philip Hoorne, X Roelens, Fred Keesen, Daniël Dee, Van der Graft en Petra Else Jekel.